

Анатолій ІВАНИЦЬКИЙ,

orcid.org/0000-0002-1991-5679

*доктор мистецтвознавства, член-кореспондент Національної академії наук України,
професор кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) zhurnalist@ukr.net*

ШЛЯХИ ВХОДЖЕННЯ АКАДЕМІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В ТРАДИЦІЙНУ НАРОДНУ МУЗИКУ

Стаття присвячена висвітленню шляхів входження академічного інструментарію в традиційну народну музику під дією на неї зовнішніх і внутрішніх факторів.

Визначено, що на підставі аналізу писемних джерел українська традиційна ансамблева інструментальна музика бере початок з XV століття. Свідченням цього було формування та діяльність в Україні музичних цехів, де навчалися гри на музичних інструментах майбутні учасники панських оркестрів, а після виходу з них ставали учасниками місцевих традиційних інструментальних ансамблів.

Виявлено, що починаючи з кінця XVI століття, на українських землях набула поширення європейська академічна музика. Пізніше цей інструментарій почали використовувати місцеві традиційні музиканти. Такі способи музикування на цих інструментах тривала на українських землях аж до 1960-х років.

Засвідчено, що під впливом зміни соціально-економічного устрою, зокрема, запровадження тотальної електрифікації на Україні у середині XX сторіччя акустичний інструментарій був замінений електронним.

З'ясовано, що починаючи з часу поширення академічної музики на Україні традиційні інструментальні ансамблі виконувала уже дві функції: розважальну та естетичну (перша – у процесі танців, друга – у процесі їх слухання і споглядання).

Зафіксовано, що з починаючи з 1920-х років, на Західному Поділлі відбулися зміни у грі на традиційних музичних інструментах. Це засвідчили мешканці сіл. Настасів Тернопільського, Скородинці Чортківського, Золотники Тербовлянського, Богданівка Заліщицького районів, та мешканці з інших сіл Західного Поділля та м. Чорткова. Найпоширенішою формою музикування у першій половині XX століття була «троїста музика».

Відтак, у новому тисячолітті дедалі активніше постає тяжіння до живого виконання (народно-ансамблевого складу) на культурно-мистецьких імпрезах. Серед інструментів, які завжди у полі зору музикантів, варто відзначити скрипку, цимбали, сопілку, кобзу або гітару, акордеон або баян, бас та бубен. Така тенденція постає процесом збереження традицій та їх популяризації у народно-інструментальній культурі України.

Ключові слова: *обробки народних мелодій, традиційні інструментальні ансамблі, Західне Поділля, музичні інструменти, гармошка, більші склади, інструментальна музика, музичний ансамбль, художній образ, українська традиційна музична культура.*

Anatolii IVANYTSKYI,

orcid.org/0000-0002-1991-5679

*Doctor of Art Studies, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Professor at the Department of Musicology and Methods of Music Art
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) zhurnalist@ukr.net*

WAYS OF INTRODUCING ACADEMIC INSTRUMENTATION INTO TRADITIONAL FOLK MUSIC

The article is devoted to highlighting the ways in which academic instrumentation entered traditional folk music under the influence of both external and internal factors.

It has been determined, based on the analysis of written sources, that Ukrainian traditional ensemble instrumental music originated in the 15th century. Evidence of this was the formation and activity of musical guilds in Ukraine, where future members of aristocratic orchestras learned to play musical instruments and, after leaving these ensembles, became participants in local traditional instrumental groups.

It has been established that beginning from the late 16th century, European academic music became widespread in Ukrainian lands. Later, this instrumentation started to be used by local traditional musicians. Such forms of music-making on these instruments continued in Ukrainian territories until the 1960s.

It has been confirmed that under the influence of changes in the socio-economic system, particularly the introduction of total electrification in Ukraine in the mid-20th century, acoustic instruments were replaced by electric ones and later by electronic instruments.

It has been clarified that from the time academic music spread in Ukraine, traditional instrumental ensembles performed two functions: entertaining and aesthetic (the first during dancing, the second during listening and observation).

It has been recorded that beginning in the 1920s, changes occurred in the performance practice of traditional musical instruments in Western Podillia. This was confirmed by residents of the villages of Nastasiv in the Ternopil district, Skorodyntsi in the Chortkiv district, Zolotnyky in the Terebovlia district, Bohdanivka in the Zalishchyky district, as well as inhabitants of other villages of Western Podillia and the city of Chortkiv. The most widespread form of music-making in the first half of the 20th century was the «troista muzyka» ensemble.

Therefore, in the new millennium, there is an increasingly active attraction to live performance (of folk ensembles) at cultural and artistic events. Among the instruments that are always in the field of view of musicians, it is worth noting the violin, dulcimer, sopilka, kobza or guitar, accordion or bayan, bass, and tambourine. This trend appears as a process of preserving traditions and popularizing them in the folk instrumental culture of Ukraine.

Key words: *arrangements of folk melodies, traditional instrumental ensembles, Western Podillia, musical instruments, accordion, larger ensembles, instrumental music, musical ensemble, artistic image, Ukrainian traditional musical culture.*

Постановка проблеми. Висвітлення шляхів входження академічного інструментарію в традиційну народну музику до сьогодні викликає інтерес в українській етноінструментальній науці. Музикування на академічних європейських інструментах в Україні бере початок з XVI століття. Воно насамперед мало місце в новостворених музичних цехах, які почали діяти у Львові, Кам'янці-Подільському, Острозі, Києві. Саме там учні опановували гру на таких інструментах, як: скрипки, кларнети, флейти, віолончелі, контрабасі, трубі, тромбоні, тубі. Після закінчення навчання вони входили до складу панських оркестрів. Після виходу з них вони ставали учасниками місцевих традиційних інструментальних ансамблів. На основі європейського інструментарію сформувалася новітня інструментальна капела, що згодом отримала назву «троїста музика». Основними інструментами у ній були, зазвичай, скрипка, цимбали і бас. Такий спосіб музикування на цих інструментах зберігся до першої третини XX століття. Упродовж 1920-х – 2020-х років на території Західного Поділля відбулися суттєві трансформації у сфері традиційного інструментального виконавства. Про це свідчать спогади мешканців сіл Настасів Тернопільського району, Скородинці Чортківського району, Золотники Теребовлянського району, Богданівка Заліщицького району та інших населених пунктів регіону, а також жителів міста Чорткова. Найбільш поширеною формою ансамблевого музикування у першій половині XX століття залишалася «троїста музика».

Аналіз дослідження. У гроні дослідницького феномену окресленої проблематики постають фундаментальні дослідження З. Климентія (Климентій, 1971), Л. Корнія (Корній, 1993, 1996), Л. Корній та Б. Сюта (Корній & Сюта, 2011), М. Загайкевич (Загайкевич, 1960), М. Черепанина (Черепанин, 1997), О. Шреєр-Ткаченко, 1980), М. Хая (Хай, 2007).

З поміж окремих нарисів щодо інструментальних традицій, інструментального музикування та народно-інструментального музичення

варто назвати розвідки Б. Водяного (Водяний, 1991: 43–44), Б. Фільц, 1982: 33–45; 1989: 283–316), М. Хая (Хай, 2009: 60–800) та ін.

Щодо нашої проблематики, то на сьогодні дослідницький спектр постає науковим синглом висвітлення та аналізу входження академічного інструментарію в українську традиційну народну музику крізь призму культурно-мистецького сьогодення.

Мета статті – висвітлити шляхи входження академічного інструментарію в українську традиційну народну музику під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці XVI – на початку XVII століття на українських землях поступово починають формуватися світські форми інструментального музикування. Цей процес став важливим етапом у розвитку музичної культури, оскільки поступово виходив за межі виключно церковного або народного середовища і набував організованих професійних рис. Значну роль у цьому відіграли міські музичні цехи, які функціонували як своєрідні корпорації музикантів і регулювали професійну діяльність виконавців.

Інформація про існування таких організацій з'являється у писемних джерелах кінця XVI століття. Музичні цехи діяли на основі офіційно затверджених міською владою статутів, що надавало їм легального статусу та визначало їх функції у міському культурному житті. Вони виконували подвійну роль: з одного боку – були навчальними структурами, де готували майбутніх професійних музикантів, а з іншого – виступали виконавськими колективами, що забезпечували музичний супровід міських урочистостей, свят та інших подій.

Одне з найдавніших свідчень про діяльність музичних цехів зафіксоване у міських реєстрах Кам'янця-Подільського, де у 1578 році згадуються цехи гусярів (Корній, 1996: 169). Це свідчить про ранню організацію професійного музичного середовища на Поділлі. Невдовзі подібні структури виникають і в інших містах. Так, у Львові вже у 1580 році був заснований музичний цех,

який став одним із перших і найорганізованіших на території України.

Згідно зі статутними положеннями львівського цеху, його члени поділялися на дві умовні групи. До першої належали так звані «сербські» музиканти, виконавці нижчого професійного рівня, які обслуговували побутові свята, весілля та інші народні урочистості. Друга група – «італійські» музиканти, представляли більш високий рівень виконавської майстерності. Вони володіли складнішими техніками гри на інструментах і залучалися до виконання музики під час урочистих міських подій та офіційних заходів (Фільц, 1982: 33–45). Такий поділ засвідчує функціональну диференціацію музичного середовища того часу.

У діяльності цехових музикантів використовувався досить широкий спектр інструментів. Серед них були ударні (бубни), духові мідні інструменти, дерев'яні духові (пищалки, шаламаї, подібні до гобоя), а також струнні інструменти (цимбали, лютні, скрипки, віолончелі та басолі). Цей інструментарій відображає як західноєвропейські впливи, так і місцеві традиції виконавства.

Дослідники Л. Корній і Б. Сюта підкреслюють, що «цехові музиканти грали на різних урочистостях, народних святах, у міських домах» (2011: 74). Таким чином, їхня діяльність охоплювала як публічну, так і приватну сферу музичного життя. Чимало з названих інструментів згодом увійшли до складу традиційного народного інструментарію, зокрема ансамблів трієстих музик. За спостереженнями Л. Корній, ці інструменти були широко поширені в Україні й активно використовувалися як у професійному, так і в народному середовищі (Корній, 1993: 17). Цитований Л. Корній матеріал вказує на те, що у XVI столітті академічний інструментарій уже ставав основою української традиційної музики. Музикантам, що грали на цимбалах і скрипках, присвятив вірш один з відомих тогочасних поетів кінця XVII – початку XVIII ст. Климентій Зіновій: «О музиках, меновіте о цимбалистих, і о скрипнікахъ» (Климентій, 1971: 136) Такий інструментарій має місце й у словесних текстах українських народних пісень. Про це, зокрема свідчить текст української народної пісні «На вулиці скрипка грає»: «На вулиці скрипка грає, бас гуде, виграває» (Дмитренко, 1988).

Про входження академічних інструментів у народну традиційну музику йдеться у статті етномузикознавця Б. Водяного «Еволюція складу традиційних інструментальних ансамблів західного Поділля»: «Поява нових інструментів (скрипки та цимбалів) бере початок з XVI століття. Про це свідчать як писемні джерела, так і фрагменти з українських народних пісень. Зокрема у весільній пісні зафіксовано: «Червону калину ламали, Ганусі гільце вбирали (...) зо скрипками й цимбалами, з молодими боярами» (Водяний, 1991: 43).

Саме з цього періоду починається активний розвиток традиційної ансамблевої інструментальної музики. Скрипка поступово набуває ролі провідного мелодичного інструмента, тоді як цимбали виконують функцію гармонічної підтримки, особливо у танцювальному супроводі. Так формується основа майбутньої «трієстої музики», яка поєднує мелодійність, ритмічність і гармонічну опору.

У другій половині XVII – першій половині XVIII століть академічна інструментальна музика звучала в гетьманській резиденції та у старшинських маєтках. Гетьмани та козацька старшина здебільшого були високоосвіченими людьми (значна їх частина – випускники Києво-Могилянської та Острозької академії) з культурно-мистецькими інтересами. Музика звучала в гетьманському та старшинському палацах під час різних урочистостей, на прийняттях іноземних послів, на балах. Гетьмани й старшини мали власних співаків та виконавців на різних музичних інструментах (бандурі, лютні та інших). За свідченням Л. Корній та Б. Сюти, «оркестри були в гетьмана Івана Мазепи, а також у козацької старшини, як, наприклад, в Андрія Полуботка (у нього служив капельмейстер Йоган) та ін.» (2011: 99–100). Серед них найбільшим за складом був оркестр графа Кирила Розумовського, що діяв у м. Ніжині. До таких оркестрів входили зазвичай кріпосні музиканти, серед яких були не лише виконавці-віртуози, а й талановиті композитори. В останні роки життя Кирила Розумовського оркестром керував відомий на той час диригент і композитор Андрій Рачинський. Онисія Шреєр-Ткаченко зазначає, що «...за договором у Розумовського служив відомий італійський композитор Дженоаро Астаріта. Композитори Сарті і Паїзієлло писали на замовлення Розумовського твори для його театру та капели» (Шреєр-Ткаченко, 1980: 187). У культурно-мистецьких осередках козацької старшини була поширена гра й на клавикорді.

У XVIII столітті інструментальна музика часто звучала у панських маєтках і на подільських землях. Свідчення цього є власний оркестр та хор польського магната Мархоцького, що знаходився в с. Мінківцях Подільської губернії (Шреєр-Ткаченко, 1980: 188). У ньому брали участь, в основному музиканти-кріпаки, більшість яких навчалися гри на інструментах закордоном. А після виходу з оркестру ставали сільськими музикантами й вливалися у місцеві традиційні інструментальні ансамблі.

Паралельно з цим у навчальних закладах активно розвивалася шкільна драма, в якій широко використовувалася інструментальна музика. Під час вистав звучали скрипки, цимбали та інші інструменти, що підтверджує їх інтеграцію у театральну практику (Корній, 1989: 294).

У XVIII столітті академічна інструментальна музика досягає високого рівня розвитку в пан-

ських маєтках, а також активно поширюється в міському середовищі. Згодом вона проникає і в сільську традицію, формуючи основу нових ансамблевих форм.

Поступово відбувається витіснення архаїчних інструментів, таких як гуслі чи гудки, натомість провідними стають скрипка, цимбали, басоля та бубон. Це свідчить про зміну музичного мислення – від модального до гармонічного. У XIX столітті, після скасування кріпацтва, музичне життя активізується як у містах, так і в сільській місцевості. Зростає кількість аматорських ансамблів, поширюються інструменти європейського походження. На західноукраїнських землях виникають музичні товариства, школи та культурні осередки.

У другій половині XIX століття значно активізувалося музичне життя у західноукраїнських (галицьких) містах та містечках. Саме тоді на цих землях відкриваються музично-просвітницькі товариства, де провідне місце займає інструментальна музика. Те саме стверджує музикознавиць М. Черепанин: «Місцеві товариства влаштовували літературно-мистецькі вечори, концерти, відзначали національні свята. У них брали участь хори та гуртки музикантів (скрипкарі, віолончелісти, флейтисти)» (Черепанин, 1997: 77). Отже, інструментальна музика у діяльності згаданих товариств займала поважне місце.

У 1870-х роках у галицьких містах і містечках відкривалися музичні школи, в яких навчали учнів гри на музичних інструментах (скрипці, фортепіано, віолончелі). Зауважимо, що значна кількість учнів цих шкіл походила із навколишніх сіл.

Наприкінці XIX століття у м. Тернополі діяла музична школа, в якій, крім хорового співу, навчали гри на музичних інструментах (фортепіані, скрипці, флейті, кларнеті, віолончелі). А 1928 р. у цьому ж місті була відкрита філія Вищого Музичного Інституту ім. М. Лисенка у Львові. Відтоді учні цього ж навчального закладу почали навчатися гри на трубі, тромбоні, тубі.

Починаючи з 1960-х років на Західноукраїнських землях розпочинається масова електрифікація міст, містечок і сіл. Через те традиційний акустичний інструментарій витісняє електричний. З'являються такі інструменти, як: електро-гітари, синтезатор, ударна установка, труба та саксофон. Впродовж 1970-х – 1980-х років такий інструментарій використовують музиканти під час гри на весіллях та різних культурно-мистецьких заходах.

У 1990-х роках на Західноукраїнських землях розпочинається етап відродження традиційних

акустичних народних інструментів. Свідченням цього є вокально-інструментальний ансамбль, які діють останнім часом, зокрема й у Західному Поділлі. Серед них інструментально-співочий ансамбль «Настасівські музики» (с. Настасів, Тернопільського району), «Веселі золотниківчани» цього ж району, вокально-інструментальний ансамбль з с. Старий Збараж цього ж району. Учасники цих ансамблів грають на таких інструментах, як: скрипка, сопілка, кобза, бас, бубен. Такі склади, що базуються на питомих акустичних інструментах, вказують на процеси відродження на Західноподільських землях (та й в інших місцевостях України) традиційної ансамблевої інструментальної музики. Адже вона за своєю природою є органічною й тому затребувана часом.

Висновки. Аналіз писемних джерел дає підстави стверджувати, що українська традиційна ансамблева інструментальна музика бере початок з XVI століття. Це засвідчує діяльність музичних цехів, у яких навчалися гри на музичних інструментах майбутні музиканти – учасники панських оркестрів, а водночас і традиційних інструментальних ансамблів. Саме у цей час на українських землях набула поширення європейська та українська академічна музика, інструментарій якої почав використовуватися місцевими традиційними ансамблевими музикантами. Традиція такого роду музикування тривала на українських землях аж до 1960-х років.

Згодом під впливом зміни соціально-економічного устрою, зокрема, запровадження тотальної електрифікації акустичний інструментарій був витіснений тим, що базувався на електричному (музиканти грали на таких інструментах, як: електро-гітари, синтезатор, ударна установка, труба, саксофон). Й лише у 1990-х роках на Західноукраїнських землях розпочинається процес відродження традиційної акустичної інструментальної музики. Про це свідчать традиційні інструментальні ансамблі с. Настасів Тернопільського, Скородинці Чортківського, Золотники Терехівського, Богданівка Заліщицького районів, а також і в інших багатьох Західноукраїнських селах і містечках. Останнім часом музиканти на весіллях та інших культурно-мистецьких заходах грають на таких інструментах, як: скрипці, цимбалах, сопілці, кобзі (гітарі), басі, бубені. Саме ці інструменти є визначальним чинником збереження традиційної народної інструментальної культури в Україні загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Водяний Б. Еволюція складу традиційних інструментальних ансамблів Західного Поділля. *Конференція дослідників народної музики Червононоруських земель* / [упоряд. Б. Луканюк]. Львів, 1991. С. 43–44.
2. Жартівливі та сатиричні пісні / [упоряд. М. Дмитренко]. Київ : Дніпро, 1988. 327 с.
3. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1960. 189 с.

4. Климентій З. Вірші. Приповіді посполиті. Київ : Наукова думка, 1971. 391 с.
5. Корній Л. Історія української музики : від найдавніших часів до середини XVIII ст. Київ – Харків – Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1996. Ч. 1. 313 с.
6. Корній Л. Українська шкільна драма і духовна музика XVII – першої половини XVIII ст. Київ, 1993. 185 с.
7. Корній Л., Сюта Б. Історія української музичної культури : підручник [для студ. вищих навч. закл.] / До 100-річчя Національної музичної академії України ім. П. Чайковського. Київ : НМАУ ім. П. Чайковського, 2011. 736 с.
8. Фільц Б. Інструментальна музика. *Історія української музики : у 6 т. / [АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського ; редкол.: М. Гордійчук (голова) та ін.]*. Київ : Наукова думка, 1989. Т. 1 : Від найдавніших часів до середини XIX ст. С. 283–316.
9. Фільц Б. Музичні цехи на Україні (XVI–XIX ст.). *Українське музикознавство*. 1982. Вип. 17. С. 33–45.
10. Хай М. Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція): монографія. Київ ; Дрогобич : Коло, 2007. 543 с.: іл.
11. Хай М. Народна інструментальна музика. *Історія української музики : у 6 т. / [НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського ; редкол.: Г. Скрипник (голова) та ін.]*. Київ, 2009. Т. 2 : XIX ст. С. 60–800.
12. Черепанин М. Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія. Київ : Вежа, 1997. 328 с.
13. Шреєр-Ткаченко О. Історія української музики. Київ : Музична Україна, 1980. Ч. 1 : Розвиток української музичної культури від найдавніших часів до середини XIX століття. 197 с.

REFERENCES

1. Vodiany, B. (1991). *Evolutsiia skladu tradytsiinykh instrumentalnykh ansambliv Zakhidnoho Podillia* [Evolution of the composition of traditional instrumental ensembles of Western Podillia]. *Konferentsiia doslidnykiv narodnoi muzyky Chervonoruskyykh zemel* / [uporiad. B. Lukaniuk]. Lviv. Pp. 43–44. [in Ukrainian].
2. *Zhartivlyvi ta satyrychni pisni* (1988) [Humorous and satirical songs] / [uporiad. M. Dmytrenko]. Kyiv : Dnipro. 327 s. [in Ukrainian].
3. Zahaikevych, M. (1960). *Muzychne zhyttia Zakhidnoi Ukrainy druhoi polovyny XX st.* [Musical life of Western Ukraine in the second half of the 19th century]. Kyiv : Vydavnytstvo Akademii nauk Ukrainskoi RSR. 189 s. [in Ukrainian].
4. Klymentii, Z. (1971). *Virshi. Prypovisti pospolyti* [Poems. Proverbs of the Commonwealth]. Kyiv : Naukova dumka. 391 s. [in Ukrainian].
5. Kornii, L. (1996). *Istoriia ukrainskoi muzyky : vid naidavnishykh chasiv do seredyny XVIII st.* [History of Ukrainian music : from ancient times to the middle of the 18th century.] Kyiv – Kharkiv – Niu-York : Vyd-vo M. P. Kots., Ch. 1. 313 s. [in Ukrainian].
6. Kornii, L. (1993). *Ukrainska shkilna drama i dukhovna muzyka XVII – pershoi polovyny XVIII st.* [Ukrainian school drama and sacred music of the 17th – first half of the 18th centuries]. Kyiv. 185 s. [in Ukrainian].
7. Kornii, L. & Siuta, B. (2011). *Istoriia ukrainskoi muzychnoi* [History of Ukrainian musical culture] : pidruchnyk [dlia stud. vyshchyykh navch. zakl.] / Do 100-richchia Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy im. P. Chaikovskoho. Kyiv : NMAU im. P. Chaikovskoho. 736 s. [in Ukrainian].
8. Filts, B. (1989). *Instrumentalna muzyka* [Instrumental music]. *Istoriia ukrainskoi muzyky : u 6 t. / [AN URSS, In-t mystetstvoznavstva, folkloru ta etnografii im. M. Rylskoho ; redkol.: M. Hordiichuk (holova) ta in.]*. Kyiv : Naukova dumka. T. 1 : Vid naidavnishykh chasiv do seredyny XIX st. Pp. 283–316. [in Ukrainian].
9. Filts, B. (1982). *Muzychni tsekhy na Ukraini (XVI–XIX st.)* [Musical guilds in Ukraine (16 th –19th centuries)]. *Ukrainske muzykoznavstvo*. Vyp. 17. Pp. 33–45. [in Ukrainian].
10. Khai, M. (2007). *Muzychno-instrumentalna kultura ukraintsiv (folklorna tradytsiia)* [Musical and instrumental culture of Ukrainians (folklore tradition)]: *monohrafiia*. Kyiv ; Drohobych : Kolo. 543 s.: il.
11. Khai, M. (2009). *Narodna instrumentalna muzyka* [Folk instrumental music]. *Istoriia ukrainskoi muzyky : u 6 t. / [NAN Ukrainy, IMFE im. M. Rylskoho ; redkol.: H. Skrypnyk (holova) ta in.]*. Kyiv. T. 2 : XIX st. Pp. 60–800.
12. Cherepanyn, M. (1997). *Muzychna kultura Halychyny (druha polovyna KhIKh – persha polovyna XX st.)* [Musical culture of Galicia (second half of the 19th - first half of the 20th century)]: *monohrafiia*. Kyiv : Vezha. 328 s.
13. Shreier-Tkachenko, O. (1980). *Istoriia ukrainskoi muzyky* [History of Ukrainian music]. Kyiv : Muzychna Ukraina. Ch. 1 : Rozvytok ukrainskoi muzychnoi kultury vid naidavnishykh chasiv do seredyny XIX stolittia. 197 s.

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

